1998–2008 YILLARI ARASINDA TÜRK MÜZİĞİNDE YOZLAŞMANIN TRT ve ÖZEL TELEVİZYONLARDAKİ SEYRİ

Dr. Tuba Karahisar

GİRİŞ

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Müzik kavramı, Türk Müziğinin Kısa Tarihçesi, Televizyon Yayıncılığı ve Müzik. Birinci bölümde, kültür ve müzik bağlantısı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Türk müziğinin tarihçesi dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise TRT ve özel televizyonlardaki Türk müziği programları yıllar itibarıyla açıklanmıştır. Çalışmada yöntem olarak literatür ve arşiv tarama, görüşme yapılmıştır.

MÜZİK KAVRAMI

Müziğin insan hayatında ilk müziksel olma yaratısı anne karnında ve daha dünyaya gelişindeki sesli merhabadan ibarettir. Bu yapı, müzikle insan arasında duyuşsal bir etkilenme yaratmaktadır (Gökçe, 2009).

Müzik hem sanattır hem bilim. Yani hem duygusal olarak algılanabilmeli hem de akıl ile kavranabilmelidir. Diğer sanat dallarında ya da bilimde olduğu gibi müzikte de kestirmelere yer yoktur (Ottó Károlyi, 2005, 7).

> "Müziğin en eski ve yaygın tarifini İbn-i Sina Kitab-Üs Şifa adlı kitabında yapmıştır: Müzik, matematiksel bir ilimdir. Bu ilmin birinci kısmında seslerin hallerinden ve bu seslerin kulağa hoş gelmek üzere ne şekilde birleştirileceğinden; ikinci kısmında da seslerin arasına giren zamanların hallerinden, yani her sesin uzunluk ve kısalık itibariyle sahip olacağı miktardan söz eder" (Erol Sayan, 2003, 9–10).

Müziğin güzel sanatlar içinde özel bir yeri vardır ve en soyut sanat dallarından birisidir. Müzik, bir kimlik belirtisi, toplumla kaynaşma olayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu müzik, toplumun kimliğini belirtme, bu kimliğin bilincine varılması aracı, yine bireylerin toplumla bütünleşmeleri aracı işlevini yerine getirebilmektedir (Baykan Sezer, 1993, 47–48).

Kültür-Müzik Bağlantısı

Kültür, belirli bir toplumun bireylerinin doğada bulabileceklerinden daha fazla doyum sağlayabilmeleri için başardığı tüm maddi ve davranışsal düzenlemelerin örüntüsüdür; birey olarak insanın geliştirdiği tüm bilgi, inanç, sanat, ahlak, âdet, yetenek ve alışkanlıklarla toplumsal kuramları kapsar (Çiğdem Kağıtçıbaşı, 1996, 262).

Bunun bir örneğini de "meşk sistemi"yle verebiliriz. Müzik meşk ederken öğrenci sadece müziği ya da bir çalgıyı, tekniği, hocasının üslubunu, icrasını, yorumunu öğrenmezdi. Öğrenci meşk alırken öncelikle eserin kendisini öğrenmiş olurdu. Meşk etme eyleminin diğer bir ismi de eser geçmekti. Yani eseri, eserleri, repertuarı aktarmak, başka bir nesile, zincirin bir başka halkasına geçmesini sağlamak. Bu sistemde esas unsur hafıza idi (Cem Behar, 1993, 12).

TÜRK MÜZİĞİNİN KISA TARİHÇESİ

19. Yüzyıla Kadar Türk Müziği

Türk müziği dediğimizde anlaşılması gereken Farabi'den günümüze dek uzanan süreçte Türklerin hakim olduğu yerlerde belli bir ses sistemine bağlı kalınarak oluşturulmuş kendine has bir üsluba sahip bulunan müziği ifade eder (Yalçın Tura, 1998, 30).

Türkler Orta Asya'dan itibaren Anadolu'ya yerleşip Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar müzik ile iç içe yaşamışlar eğlencelerinde, savaşlarda, ibadetlerinde bu müziği icra etmişlerdir. İslâmiyetin kabul edilişinden önce Türk müziğinde şamanlar tanbur ve kopuz çalarak destanlar söylemişlerdir. Türkistan'da yetişen ve ilk Türk müziği kuramcısı olarak bilinen Farabi Kitab-ül Musiki-üy Kebir adlı kitabı yazmıştır. Türkler, Selçuklular dönemine kadar geleneklerini devam ettirmişler ve pek çok Türk sazını da korumuşlardır. 13. yüzyıldan sonra Osmanlı dönemi başlamış kanun, lavta gibi sazlar bulunmuştur (F. Cengiz Ünal, 1997, 133–134).

Orta Asya'dan beri süregelen bestekârları belirsiz, elimize de örnekleri geçmemiş olan Türk Müziği için Abdulkadir Meragi, Gazi Giray Han gibi büyük bestecileri klasik müziğin hazırlayıcıları ya da ön klasikler şeklinde düşünmek gerekir. Bu bestecilerin kâr, murabba gibi büyük formdaki eserlerin oluşmasında payı büyüktür. Klasik müziği zirveye taşıyan isim ise Buhuri-zade Mustafa Itri Efendidir. Batı müziğindeki klasik dönem ile Türk müziğindeki klasik dönem aynı zamana denk düşer. Hem Batı hem de Türk müziğinde bu dönemin sanatçıları; saray ve aristokratlar tarafından desteklenmiştir. Eserlerde ustalık ve yetenek, ağırbaşlı bir ifade ile kuralcı bir disiplin göze çarpar. Bu dönemde Batıda konçerto, senfoni

Türk müziğinde de kâr, beste, semai gibi büyük formda eserler bestelenmiştir (Çetin Körükçü, 1998, 44).

19. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Türk Müziği

19. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nda müzik ortamını üçe ayırabiliriz: Saray ve konaklarda çalınan Klasik Türk Müziği, tekke ve zaviyelerdeki dini müzik, Anadolu'da halk müziği (Kaan Ağartan, 1997, 64).

Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında düşünce ve siyaset dünyasında yayılan dinamizm bütün sanat dallarında da etkisini gösterdi. Orta sınıfın kalkınmaya başlamasıyla yeni bir dinleyici kitlesi oluştu. Orkestralarda yaylı sazların ve vurmalı çalgıların sayısı arttı. Madeni üflemeli çalgılar da orkestraya katıldı. Bu genişleme sebebiyle şeflik müessesesi doğdu. Klasik dönemin aksine lirizm ön plana geçmiş formlar da küçülmeye başlamıştır. Batıdaki bu gelişmeler Türk müziği ve Türk edebiyatında da etkisini göstermiştir. Itri ile başlayan şarkı formu Hacı Arif Bey ile zirveye ulaşmıştır. Dede Efendi, Şakir Ağa, Dellâlzâde İsmail Efendi, Neyzen Yusuf Paşa, Tanburi Büyük Osman Bey, Zekâi Dede Efendi, Nikagos Ağa, Şevki Bey, Kemani Tatyos Efendi devrin en büyük bestekârlarından bazılarıdır (Körükçü, 1998, 62).

İlk Sarsıntı: Mehterhanenin Kaldırılarak Muzika-yı Hümayun'un Kurulması

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Batılılaşma III. Selim'in askeri reformlarıyla başlamıştır. Devletin ve ordunun temeli sayılan Yeniçeri Ordusu'nun kaldırılmasıyla Mehterhane'nin faaliyetlerine de son verilmiştir (Salih Akkaş, 1998, 115).

1826, Türk müziği tarihinde yeni bir dönemin başlangıcıdır. O dönemin en önemli bestekârlarından Dede Efendi'nin ifadesiyle "oyunun tadı kaçmıştır artık". Her şeye rağmen 19. yüzyıl Türk müziği açısından verimli geçen bir dönemdir (Tura, 1983, 1511).

Mehterhane peşrev, saz semaisi, murabba, gibi formlara da yer veren dünyanın en eski askeri müzik topluluklarından biriydi. Ancak lağvedildikten sonra bütün geleneği ve sazlarıyla unutulmaya terk edildi. Geçmişle aramızdaki bağın bu kadar çabuk kopartılması Batı müziği alanında yetişecek olan Türk bestecisinin köksüzlüğü seçmesine neden olmuştur (Bülent Aksoy, 1985, 1214–1216).

Fasıl heyeti Fasl-ı Atik ve Fasl-ı Cedid olarak ikiye ayrılmış; Fasl-ı Atik, klasik fasıl tarzındayken Fasl-ı Cedid, ney ile flütü, ud ile mandolini bir arada tutan bir düzendeydi. Repertuarları, Batı müziğinin majörü ile minörüne yakın makamlardaki peşrev, saz semaileri,

köçekçelerin armonize edilmesinden oluşuyordu. Bu durum, geleneksel müziğin Batı enstrümanlarına göre armonize edilmesi isteğinin ilk örneğidir. Bu denemelerin günümüze kadar sürdüğünü söyleyebiliriz (Aksoy, 1985, 1217–1218).

> "Eleştiri konusu sürecin en kötü ürünü, Batı musikisini seçmiş Türk sanatçısını geleneksel musikiye karşı saldırganlığa, geleneksel yoldaki musikiciyi de tepkiciliğe itecek olan bir zemin yaratılmasıdır. Bu zemin daha cumhuriyet dönemine girilmeden hazırlanmıştı. O ortamda yetişen, her iki kanattaki birçok seçkin musikicinin bile bu saldırı-savunma şartlanmasının olumsuz doğrudan ve yan etkilerinden kendilerini kurtaramadıkları, Cumhuriyet sonrasında iyice su yüzüne çıkacaktır" (Aksoy, 1985, 1216).

Kısaca Mehterhanenin kapatılması doğu-batı, teksesli-çoksesli, alaturka-alafranga gibi kısır tartışmaların da fitilini ateşleyecek olan dönemin başlangıcıdır. Böylece yanlış bir zihniyet, kendi müzik kültürüne ileriki çağların kapılarını kapatmış oldu.

Cumhuriyet Döneminden 1950'ye Kadar Türk Müziği

Cumhuriyet, Türk halkı için yeni bir hayat tarzının başlangıcı olduğu kadar Türk müziği açısından da yeni bir dönemin başlangıcıdır. Ancak bu yeni başlangıç ile Türk müziği kendi yurdunda üvey evlat muamelesi görmeye başlamış, okullarda öğretimi yasaklanmıştır (Tura, 1983, 1512). Ardından 1916 yılında kurulan "Darülelhan"daki (Devlet Konservatuarı) Türk müziği öğretimi de kaldırılıp yerine sadece Batı müziği öğretimi konmuştur (Ayşen Ödük, 1989, 32). Oysa Darülelhan günümüzde bile örnek alınabilecek bir kurumdur. Çünkü hem Türk müziği hem de Batı müziği öğretiliyordu ve öğrenciler her iki bölümden de ders seçebiliyorlardı. Bu yüzden Darülelhan'ın bir kanadının kırılması Türk müziği açısından çok zararlı bir hareket olmuştur (Beşir Ayvazoğlu vd., 1994, 9).

İkinci Sarsıntı: Türk Müziğinin Radyoda Yasaklanması

Yasak, 1934'te yürürlüğe girmiş ve 20 ay devam etmiştir. Sonraki yıllarda yasağın kalkmasına karşın radyoda ardından da televizyonda ne tür müzik icra edilebileceğini anlatan denetim mekanizması baş göstermiştir (Orhan Tekelioğlu, 1999, 22). 1934 yılı aynı zamanda sinemanın da geliştiği dönemdir. Arap filmleri getirtilmiş, Şam ve Bağdat radyoları halk tarafından dinlenmeye başlanmıştır (Ayvazoğlu vd., 1994, 10). 1970'lerde Türkçe söz yazılan hafif Batı müziği şarkılarında olduğu gibi bu dönemde de Arap melodilerine Türkçe söz yazılmıştır. Arabeskin kökenini bu döneme kadar götürmek mümkündür (Tura, 1983, 1512). 1940–1950 yılları arasında radyoda müzik yayın ağırlığı olarak Türk Beşlerinin eserlerine yer verilir (Salih Zeki Çavdaroğlu, 2009).

1950'den Sonra Türk Müziği ve Yozlaşma

Öncelikle yozlaşmadan ne anlaşıldığında karar kılınmalıdır. Yozlaşma, iyi özellikleri ortadan kalkmış, kaybolmuş ya da eksilmiş olgular için kullanılan bir kavramdır. Müziğin yozlaşması ise güzellik duygusunu oluşturan kuralların ve yöntemlerin deforme olması ya da ortadan kalkması demektir (Onur Akdoğu, 1997, 44). Kültür için tehdit sayılan üç aşama vardır: Yok olma, unutulma, yozlaşma. Bu süreç işlediğinde halk maalesef kendi kültür hafızasından yoksun kalacaktır (Muammer Sun ve Murat Katoğlu, 1993, 36–37).

1950'li yıllarda başlayan plansız büyüme, tarım ve sanayideki dalgalanmalar, gecekondulaşma, halkın siyaset yaşamına katılmaya başlaması, halkın Türk müziği ile ilgili beklentilerini de değiştirdi. Klasik Türk müziğin geniş formlu, büyük usül ve makamlı eserleri halka ağır gelmeye başladı. Onun yerine basit dizi ve usülleri işleyen küçük şarkı niteliğinde eserler üretildi. Bu eserlerin değerli olanları kadar değersiz olanları da vardı (Timur Selçuk, 1983, 1477). Eserlerin müziksel yapısına değinecek olursak; İncila Bertuğ'a göre, Batı müziğinde sol minöre denk düşen Nihavent makamında eserler çoğalırken geçmişte çoğunlukla kullanılmış olan İsfahan, Hisar gibi makamlar unutulmaya yüz tutmuştur. Ayrıca küçük aralıkların da klavyeli çalgıların çoğalmasıyla etkinliği azalmıştır (Ağartan, 1998, 64).

1950'li yıllardan itibaren gazinolar da birer birer açılmaya başlamıştır. Taksim Kristal, Tepebaşı, Maksim, Maçka Küçük Çiftlik Parkı, Kazablanka bu gazinoların en ünlü olanlarıdır (Mutlu Tönbekici, 1999, 6). Okullardan ve ardından da radyodan uzaklaştırılan Türk müziği için gazinolar birer sığınak olmuştur. Bu sahnelerde genellikle icra edilen müziğin düzeyinde düşüş gözlenmiş ve bu seviye halk ile paralel olarak daha da düşmeye devam etmiştir (Tura, 1983, 1515).

1960'lı yıllar Türkiye'de sanayinin ve göçün hız kazandığı yıllardır. Kentlere değişik kesimlerden gelenler alt kültür birimlerini oluşturmuşlardır. Kentin hareketliliği, müziğin temposunu da etkilemiştir. Tempolar hızlı, usüller ise tekdüzeleşmiştir. Çalgılar, akustik özelliklerini yitirip elektronikleşmiştir (Yıldırım, 1998, 84). 1970'li yıllarda TRT, yayınlanabilir müzik çeşitlerini dörde ayırır: Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, Klasik Batı Müziği ve Hafif Batı Müziği. Bu kategorileşme ile yasaklanmak istenen şey ne yasaklanabilmiş ne de teşvik edilmek istenen müzik teşvik edilebilmiştir (Ayvazoğlu vd., 1994, 8-9). Yine 1970'lere doğru toplumsal, müziksel, siyasal ve kültürel etmenler arabeski ortaya çıkardı. Seçim kampanyalarında sıkça kullanılsa da arabeske uzun bir süre TRT kapılarını kapamıştır (Meral Özbek, 1994, 22–23).

1980'lerle birlikte pop müzik görsel-işitsel medyada yaygınlaştı ve 2000'li yıllara kadar pop müzik, kültür endüstrisine egemen oldu. Pop müziğin arabeski gölgelemesiyle arabeskçiler bile "*popçu*" olmaya yöneldi.

Doksanlarda medyanın tekelleşmesi, ticariliğin sorumluluğun bir hayli önüne geçmesi özellikle televizyon kanallarının reyting kaygıları sanat kalitesi kaygısının önüne geçti. 2000'li yıllar sözde starların, yarışmaların, işsiz pop star adaylarının, türkü söylemekle ilgisi olmayıp kendini türkücü sananların dönemi oldu.

TELEVİZYON YAYINCILIĞI ve MÜZİK

Yayıncılık modelleri açısından baktığımızda 3 modelden söz ederiz: Kamu hizmeti yayıncılığı, ticari yayıncılık ve devlet yayıncılığı (Recep Yaşar, 2009). Bu yapıyı müzik programları açısından ele alacak olursak; özel televizyon ve radyo kanallarıyla birlikte kültürü korumacı bir anlayışın yerini kâr ve çok izlenme oranları almıştır diyebiliriz. Özellikle kendini şarkıcı, türkücü, sanatçı olarak tanıtan ve magazin programlarına konuk ve malzeme olan kişiler, bu programlarda hak etmedikleri payeyi ve desteği gördüklerinden, müzik otoritesi gibi lanse edilmelerinden dolayı gençler ve halk tarafından gerçek sanatçıymış gibi algılanmaktadırlar (Savaş Ekici, 2009).

TRT ve Özel Televizyonlarda Program Örnekleri

Bu çalışmada on yıllık bir zaman diliminin seçilmiş olmasının nedeni, seyrin daha iyi takip edilebilmesi içindir. Ancak bu zaman diliminde, sadece seçilmiş olan programlar incelenmiştir. Ulaşılamayan yayınlar; yayın akışları, görüşmeler ve süreli yayınlarla giderilmeye çalışılmıştır. Yine ulaşılamayan yayınlar TRT 4'ten takip edilmiştir. Programlar, örnekleme yoluyla seçilmiştir. Her bir programın farklı tarihlerdeki yayınları mümkün olabildiğince takip edilmiştir. Özel kanallar ise Kanal 24, Ulusal Kanal, Kanal B, Star Televizyonu, Kanal 7 ve Samanyolu ile sınırlanmıştır. Program örnekleri; geçilen eserler, kullanılan enstrümanlar, bestelerin günümüze yakınlığı, kullanılan makamlar, formlar açısından değerlendirilmiştir.

1998 Yılı Program Örnekleri

Fasıl Programı: (TRT 2) Serhanendeliğini[*] Nurettin Çelik'in yaptığı programda zaman zaman klasik dönemden zaman zaman da romantik dönemden eserler geçilmiştir. Kanun,

[*] Serhanende: Fasıl topluluğunda def çalarak ses sanatçılarını yöneten kişidir.

keman, ud, klarnet, ney, usül saz ve tanbur çalınan enstrümanlardır. (URL 1, 2009). Günümüzde klasik fasıl disiplini değişikliğe uğramıştır. Artık fasıllarda kâr, beste, ağır semai, yürük semai gibi formlar icra edilmemektedir. Baştaki peşrevlerin tamamı çalınmamaktadır. Ağır aksak şarkılarla başlanıp gittikçe daha yürük şarkılar birbirine aranağmelerle bağlanmıştır. Çok hareketli şarkılarla sirto, longa gibi bitirilmiştir. Fasıl programı da bu sırayı takip etmiştir. Ancak yine de klasik fasıl anlayışını tamamen yansıtmamıştır. Çünkü fasıllarda aynı makamdan çeşitli formdaki eserler çalınır (Körükçü, 1998, 190–191). Özel televizyonların pek çoğunda gösteri adı altında fasıl yaptığını düşünen pek çok kişi aslında tam bir curcunaya sebep olmuştur.

Yörelerimiz Türkülerimiz Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Suat Tekiner) 1989'dan günümüze kadar devam eden programda türküler, yöre insanının gelenek görenekleri, yöresel oyunları aktarılmaktadır. (A. Aydın Akansu, 2006, 44–45).

Flash Televizyonunda Çetin ve Nesrin Körükçü'nün 1998–2001 yılları arasında hazırlayıp sundukları "Bir Şarkıdır Yaşamak" programını saymazsak bu yıllara ilişkin özel televizyonlarda kayda değer bir Türk müziği programına rastlanamamıştır (URL 2, 2009).

1999 Yılı Program Örnekleri

Bir Dilden Bir Telden Programı: (TRT 2) TRT Genel Yayın Planında yer alan "Dinleyici ve seyircinin müzik sanatını sevmesine, müzik zevk ve kültürünün yükseltilmesine yardımcı olunacaktır" (TRT Genel Yayın Planı 2008, 39) şeklinde ifade edilen hedefler bu programda güftelerin halk müziği uzmanlarınca incelenmesiyle, folklor araştırmacılarının katılımıyla yerini bulmuştur.

2000 Yılı Program Örnekleri

1998 ve 1999'da yapılan programlar benzer içeriklerle devam etmiştir.

Yine Bir Gülnihal Programı: (Kanal 7) Mehmet Güntekin'in sunuculuğunu üstlendiği programa Türk müziğinin ustaları konuk edilmiştir. (Örneğin Necdet Yaşar) Program sadece romantik dönemle yetinmiyor klasik dönemden eserler de geçilmiştir. Ayrıca saz semaileri, peşrevler gibi formlara da yer verilmiştir (Mehmet Barlas, 2009).

Türk müziğinde formları sıralayacak olursak peşrev, saz semaisi, medhal, sirto, longa, kâr, kârçe, ağır semai, yürük semai, nakış, gazel, şarkı, köçekçe vs. formlardır. (Örneğin TRT'de çok sayıda formdan birisi olan şarkı formundaki eserler repertuarın %65.84'ünü oluşturmuştur.) (Timuçin Çevikoğlu, 2009)

Özellikle özel televizyonlarda bu formların çoğuna hiç rastlanmamıştır. O yüzden Yine Bir Gülnihal Programı'nın farklılığı bu noktadadır. Ancak program reytinginin düşük olması nedeniyle yayından kaldırılmıştır.

2001 Yılı Program Örnekleri

Allı Turnam Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Haldun Karabudak)**:** Programda her bölümde ayrı bir yöre ele alınmıştır ve değişik yöreleri okuyan sanatçılar bir araya getirilmiştir. Programın 2 ayağı vardır: Taş Plak köşesinde, taş plak gramofondan dönerken sanatçıya ait görsel malzeme ekrana yansıtılmıştır. Şiir köşesinde ise şiirler saz sanatçılarının doğaçlama ezgileri eşliğinde sonlandırılmıştır (…, 2001, 33).

2001 yılında Kültür Bakanlığı Klasik Türk Müziği Korosu Konserleri yayınlanmaya devam etmiştir. Türkü Türkü Türkiyem Programında türküler gençlik, koroları, halk dansları ve folklorik öğeler yer almıştır (URL 3, 2009).

2002 Yılı Program Örnekleri

Türk Sanat Müziği Stüdyo Konseri Programı: (TRT 4) Program 3 bölümden oluşmuştur. 1. Bölüm fasıl olarak adlandırılmış ancak daha önce de değindiğimiz gibi klasik fasıl anlayışında oldukça farklıdır. Aynı makamdan sadece 4 eser icra edilmiştir. Buna da fasıl demek imkânsız. 2. Bölüm Türk müziğine hizmet etmiş usta isimlerin bestelerinden oluşmuştur. (Örneğin Sadi Işılay) 3. Bölüm ise karışık bestelerden eserlerle devam etmiştir. 1 ya da 2 tane klasik dönemden eser icra edildikten sonra romantik dönem ve çoğunlukla günümüz eserleriyle program sonlanmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir konu da çok sayıda Türk müziği eserimiz olmasına karşın ağırlığın son 20–30 yılın eserlerine verilip klasik eserlerin ihmâl edilmesidir. Özel kanallardaki programlarda ise klasik eserlere hiç yer verilmemesi bu eserlerin giderek unutulmaya terk edilmesine neden olmaktadır. Programda klarnet, yaylı tanbur, ud, kanun, keman, usül saz, klasik kemençe ve ney çalınmaktadır. Bu nedenle değişik makamlara da yer verilebilmektedir. Hicaz, hüzzam, uşşak, hüseyni vb.

Gerek TRT gerekse özel televizyonlarda birçok usülden genellikle 4'ü tercih edilmektedir: Düyek, Aksak, Sofyan, Aksaksemai. Sadece bu dört usülden bestelenen eserler repertuarın %57.06'sını oluşturmaktadır. Bu da usül zenginliğimizi bir kenara ittiğimizin göstergesidir (Çevikoğlu, 2009).

2003 Yılı Program Örnekleri

Müziğimiz Kültürümüz Programı: (TRT 2) İncila Bertuğ ve Mehmet Güntekin'in hazırlayıp sundukları program 2 yıl sürmüştür. Programda bestekâr devlet adamları, güfte şairlerine yer verilip, Türk müziği ile ilgili bilgilendirici sohbetler yapılmıştır. TRT Genel Yayın Planında;

> "TRT 2 Kültür-Sanat ve Haber'in amacı, seyircilerimizin kültür ve sanat alanındaki beklentilerini karşılayabilmek için Türk kültür ve sanatını sergilemek, çağdaş kültür ve sanat akımlarına da yer vererek, Türk kültür ve sanatının dünya kültür ve sanatı içindeki yerini belirlemek, özellikle de çocuk ve gençlerimizin geleneksel kültür ve sanat değerlerimize sahip çıkarak çağdaş değerlerin sentezine varan bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır" (TRT Genel Yayın Planı 2008, 13).

Program bilgilendirici özelliği ile TRT 2'nin amacına ulaşmasını sağlamıştır. Bu programın dışında TSM Stüdyo Konseri ve diğer konser programları da devam etmiştir.

2004 Yılı Program Örnekleri

Bir Sevdadır Şarkılar Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Saygın Seçer) 2003 yılında TRT 2'nin amaçları ile örtüşen Müziğimiz Kültürümüz programının ardından Bir Sevdadır Şarkılar programı bu amaçları karşılayacak nitelikte olamamıştır. Program daha çok bir eğlence programı formatında yürütülmüştür. Tabii ki müziğin işlevlerinden biri de eğlendirmektir ancak eğlence de kaliteyi düşürmeden ve deforme etmeden olmalıdır. Program ne tam olarak Türk sanat müziği programı ne de tam olarak pop müziği programı niteliğindedir. İcra edilen besteler büyük çoğunlukla günümüz bestekârlarının eserlerinden seçilmiştir. Programın şefi Hasan Eylen'in görüşleri şöyledir: "Uygulanabilir bazı şarkılara çok sesli aranjeler yapıyoruz. Yaylı sazları özellikle kemanı sayıca çok tuttuk. Ayrıca basgitar, klavye gibi enstrümanlar da var" (URL 4, 2009).

Kemanın sayıca çok tutulması, basgitar ve klavye kullanımı maalesef diğer sazlarımızın seslerinin duyulmamasına neden olmaktadır. Bu sazların oluşu kendi icralarına uygun Türk müziği makamlarının seçilmesini de beraberinde getirmektedir. Nihavent, Muhayyerkürdî vb. Ayrıca bazı makamların da bu çalgılarla icra edilme mecburiyeti bu makamların seslerini erozyona uğratmaktadır. Örneğin segâh, hüzzam, hicaz, uşşak, hüseyni vb (Nadir Şen, 2009).

Gülneva Programı: (Samanyolu) 2004–2005 yıllarında yayınlanmış olan programda Türk müziğinin usül ve nazariyatı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Türk müziğinin sazlarına, bestelerine, güftelerine dair ayrıntılar aktarılmıştır. Dede Efendi'den günümüze değin

eserlerin icra edildiği bir arşiv programı niteliğindedir. Her bölümde farklı bir solist ve edebiyat uzmanı konuk olmuştur. Ancak programın engellerinden biri de yayın saatinin 23.40 gibi geç bir saatte olmasıdır (URL 5, 2009). Usül ve nazariyat hakkında bilgilendirici ve klasiklere de yer veren bir programdır.

Alaturka Beste Yarışması: (TRT 1) Özel kanallarda Bir Yıldız Doğuyor, Anadolu Ateşi, Pop star gibi çeşitli isimler altında yer alan ve reytingi hayli yüksek yarışma programlarının yanında TRT de bir yarışma programı düzenlemiştir. Bu proje, diğer yarışma programlarına kıyasla ciddi bir beste yarışması özelliğindeydi. Ancak tartışmalardan çok müziğin ağırlıklı olduğu program özel kanallardaki yarışma programları kadar reyting almamıştır (Michael Kuyucu, 2005, 238–239).

2005 Yılı Program Örnekleri

Katre Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Haldun Karabudak) Türk halk müziği ağırlıklı programda her hafta davet edilecek kişilerin özelliğine göre değişen sayıda müzisyen konuk edilmiştir. Zaman zaman değişik türdeki müziklere de yer verilmiştir. (Örneğin Muammer Ketencioğlu) Farklı kültürler ve müzikler ekrana taşınmıştır. Katre, Okan Murat Öztürk'ün deyimiyle "Belirtilen amaç ve hedefler doğrultusunda Türkiye müzik kültürünün geleneksel zenginliğini tüm boyutlarıyla yansıtmaya ve değişim üzerinde düşünülmesine yardımcı olmaya çalıştı". Ancak bu programın da yayın saati diğerleri gibi 23.35'te idi (Güven Aksu, 2005, 46–47).

2006 Yılı Program Örnekleri

Dem Bu Dem Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Tahsin Yıldız) Yerel çalma ve söyleme üsluplarıyla birlikte, bölgesel çeşitlilik ve halk müziği enstrümanlarının kullanım özelliklerini geniş kitlelere aktarmıştır. Ayrıca türkülerdeki mana, ifade, derinlik gibi konular konuklarla yapılan sohbetlerde ele alınmıştır. Bu programda değişik olarak divanlar, gazeller, koşmalar, uzun havalara da yer verilmiştir (Murat Yılmaz, Dem Bu Dem, 59–61). Türkülerin icrasında çok önemli olan yöresel ağızlar, tavırlar, akort zenginlikleri, çalgı çeşitliliği bu programda başarı ile sağlanmıştır (Ekici, 2009).

Türk müziğinde eserler, anlam açısından kıta ve dörtlüklerde ifade bulmasına karşın özel kanalların eğlence içerikli yayınlarında sunucu tarafından sadece eserin birinci mısrası söylenmektedir. Örneğin "evlerinin önü yonca" diyerek sunum bitirilmektedir (Göktan Ay, 1987, 24–25). Türk halk müziğinde kaynak kişi, derleyen, türkünün yöresinin söylenmesi;

Türk sanat müziğinde de bestekâr, güftekâr, makam ve usülün belirtilmesi önemlidir (Ay, 2009). TRT yayınlarında alt yazı ile bu bilgiler verilmektedir.

Gülnihal Programı: (TRT 1 - Yapımcı: Alev Güneş Kayalı, Belgin Güven Eraslan) Programda, Dede Efendi, Itri, Hacı Arif Bey gibi değerli bestekârların yaşamlarına yer verilmiş ve makamlar hakkında da bilgiler aktarılmıştır. Nostalji ölümünde ise bestekârların müzikal yönlerinden bahsedilmiştir (Yılmaz, Türk Müziği Sevenlere Özel, 72). Programda Zekâi Tunca, Saadettin Kaynak, Münir Nurettin Selçuk gibi yakın dönem bestekârlarının eserlerine yer verilmiştir. Ancak klasik dönem bestekârları da ihmâl edilmemiştir. Yine de çalınan makamlar Suzinak, Segâh, Muhayyer, Rast, Hüzzam, Bayati gibi bilindik makamların ötesine geçememiştir. Türk kuramcı ve bestekârlarca günümüze kadar kullanılmış olan makamların sayısı 600'ü aşkın iken son yüz yılda repertuara alınan eserler genellikle hep 20 makam etrafında dönmüş ve toplam repertuarın da %72 gibi önemli bir kısmını oluşturmuştur. Dolayısıyla çok uzun yıllarda oluşturulmuş olan makam zenginliğimizi kaybetmek üzereyiz (Çevikoğlu, 2009).

Ozan Telinden Programı: (Ulusal Kanal - Yapımcı: Maksut Feryadi) Programda unutulmaya yüz tutmuş âşıklık geleneği ve o geleneğin günümüzdeki öncüleri, halk ozanları ekrana taşınmıştır (URL 6, 2009).

2007 Yılı Program Örnekleri

Gönül Bağı Programı: (TRT INT ve TRT 4 - Yapımcı: Nihat Güler) Programda o hafta konu edilen ülkenin müziğinden, folklorundan, şiirinden ve enstrümanlarından örnekler sunulmuştur. Müziğin Orta Asya ile Anadolu'da birbiriyle olan etkileşimlerinden örnekler ekrana yansıtılmıştır. Kazak, Kırgız, Özbek, Kerkük, Gagavuz, Uygur, Tatar, Azeri müzikleri aktarılmıştır (Yılmaz, Gönül Bağı, 33–35). Baş divan, tar, mey, balaban, akordeon gibi ekranda sık rastlamadığımız enstrümanlar tanıtılmıştır.

Klasik Türk Müziği Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Korhan Münir Aykın) Türk müziğine emek vermiş bestekârların eserlerinin yanı sıra günümüz bestekârlarının eserlerinin seslendirildiği "Yeni Şarkılar" ve amatör sanatçıların yer aldığı "Musiki Cemiyetleri" bölümleri de yapılmıştır. Diğer programlarda olduğu gibi başta çalınan birkaç klasik eserin dışında yakın zaman bestekârlarının eserleriyle devam etmiştir. Programın yayın saati diğer programlara benzer biçimde 23.30 olmuştur (Yılmaz, Dünden Bugüne Klasik Türk Müziği, 54–55).

Bir Tatlı Huzur Programı: (TRT 4 - Yapımcı: Sevinç Erol) Programda Erol Sayan, Saadettin Kaynak, Zekâi Tunca, Avni Anıl, Yıldırım Gürses, Selahattin İnal, Zeki Müren gibi yakın zaman bestekârlarının eserlerine yer verilmiştir. Her programda yaklaşık olarak geçilen 12 eserin büyük çoğunluğu birkaç makamdan öteye geçememiştir. En çok tercih edilen makamlar: Nihavent, Rast, Muhayyerkürdî, Segâh olmuştur. TRT Genel Yayın Planı'nda "Türk sanat ve Türk halk müziğinin seçkin örneklerine dengeli bir şekilde yer verilecek, gerekli görülenler açıklamalı programlar halinde sunulacaktır" (TRT Genel Yayın Planı 2008, 40) denilse de denge gözetilmemekte programların çoğu son 30–40 yılın eserleriyle dönmektedir.

2008 Yılı Program Örnekleri

Rumeli Türküleri Programı: (TRT INT - Yapımcı: Sevinç Akansel) Balkanlarda, Trakya'da (Üsküp, Deliorman, Bosna, Selanik, Kosova, Prizren vb.) yaşanmış ve yaşanmakta olan kültürel değerler tanıtılmıştır. Rumeli müziğine hem mahalli hem de profesyonel anlamda katkı sağlayan sanatçılara yer verilmiştir (Aksu, 2007, 50–51).

Bergüzar Programı: (TRT 2 - Yapımcı: Ali Bozkurt) Her bölümde Kızılırmak Ağıtları, Karacaoğlan Türküleri, Âşıklar Geleneği, Amasya Türküleri, Zeybek ve Efe Türküleri, Ninniler, Baraklar gibi ayrı konulara değinilen programda bağlama, kabak kemane, klasik kemençe, ud, kanun, keman, kaval, mey, bendir, cura, divan sazı, usül sazı, gitar, çello gibi çalgılara yer verilmiştir (URL 7, 2009).

Bir Şarkısın Sen Programı: (Kanal 24) Sevim Tanürek, Orhan Şener, Recep Birgit (URL 8, 2009) gibi ses sanatçılarının anekdotları aktarılmıştır. Programda ayrıca şarkılardan örnekler de sunulmuştur. Gençlere yakın tarihteki bestekârlarımızı ve ses sanatçılarımızı tanımaları için bir fırsat yaratılmıştır.

Akşam Sefası Programı: (TRT 1 - Yapımcı: Samim Şenyüz) Kültürel ağırlığı olmayan tamamıyla eğlenceye yönelik olarak hazırlanan programda klasik sazlar dışında trompet, saksafon, gitar gibi geleneksel müziğin kimliğine uymayan enstrümanlar da kullanılmıştır. TRT Radyo Televizyon Dergisi'nin ifadesiyle "Program, geniş kitlelerin dilinden düşürmediği Türk Sanat Müziği, Türk Halk ve Pop müziğinin sevilen eserlerini müzikseverlerle buluşturuyor" (…, 2006, 12). Aslında bu cümleden çıkartılacak çok şey vardır: Birincisi neden sadece dillerden düşmeyen şarkılar seslendiriliyor? Diğer şarkılar unutulmak zorunda mı? İkincisi de trompet, saksafon ve gitarın varlığı nedeniyle birçok makamın hiç icra edilememesi sorununun devam etmesi. TRT Genel Yayın Planı'ndaki

ilkelerde “Müziğin yozlaştırılmasına yol açacak görüntülerden, abartılı icralardan ve bu izlenimi veren uygulamalardan özenle kaçınılacaktır” (TRT Genel Yayın Planı 2008, 40) denilse de yeterli derecede özen gösterilmediği açıktır.

Yurdun Sesi Programı: (Kanal B - Yapımcı: Faruk Demir, Burak Sönmez) Kanal B, Yurdun Sesi programının dışında Bizim Türküler, Türkülerle Anadolu (URL 9, 2009) gibi halk müziği programlarına en çok ağırlık veren kanalların başında gelmiştir. Programda rebek, bağlama, kabak kemane, usül sazı ve gitar çalınmıştır. İstanbul, Bosna Hersek, Keskin, Arguvan, Urfa gibi çeşitli yörelerden eserler seslendirilmiştir.

SONUÇ

Müzik toplum etkileşiminde üç unsurdan bahsederiz: Bestekârlar ve icracılar, iletişim araçları ve dinleyici-izleyiciler. İletişim araçları özellikle görsel-işitsel medya besteleri, icraları halka sunarken kamusal sorumluluk anlayışıyla yayın yapmalıdırlar.

Türk müziği kimindir? diye sorduğumuzda şamanlardan Selçuklulara, Selçuklulardan Osmanlılara, Osmanlılardan da günümüze değin bu müziği benimsemiş, üretmiş herkesindir diye cevaplandırabiliriz. Öyleyse müzik yayınlarında da diğer yayınlarda olduğu gibi “kamusal sorumluluk” ilkesine uygun davranılmalıdır.

Mehterhane’nin kapatılması; doğu-batı, tek sesli-çok sesli, alaturka-alafranga gibi bugün de devam eden kısır tartışmaların kaynağıdır.

Hem Batı hem de Türk Müziği eğitimi veren Darülelhan’ın Türk Müziği kısmının kapatılması ve radyoda Türk Müziğinin yasaklanmasının sonuçları çok ağır olmuştur. Bu dönemde dinlenen Şam ve Bağdat radyoları, 1960-1970’lerde ortaya çıkan arabeskin öncülleri olarak sayılabilir. 1950’lerden sonra gecekondulaşma alt kültürleri de beraberinde getirmiştir. Gazinolar pek çok sanatçı için sığınak olmuştur. Usüller birkaç taneye düşmüş, enstrümanlar elektronikleşmiştir. Niteliksiz, derinliksiz, duygu içermeyen bir havaya bürünmüştür. 1980’lerden sonra arabeskçilerin de popçu olmaya başlamasından sonra 2000’lerde ise Andy Warhol’un dediği gibi kitle kültürü endüstrisine uygun olanlar pop star, türkü star, alaturka star gibi ünvanlarla kısa süreliğine meşhur olmuşlardır.

TRT ve Özel Televizyonlardaki Müziğin Seyri ise şöyle olmuştur:

TRT;

a) TRT, imkânları ve sanatçıların yeterli sayıda olması sayesinde çeşitli, bilgilendirici programlar yapmıştır. (Fasıl, Yörelerimiz Türkülerimiz, Bir Dilden Bir Telden vb.)

b) Programların geneline bakıldığında birçok Türk müziği formu olmasına karşın en çok şarkı formunda eserler üretilmiştir. Şarkı formunda eserler tabii ki yapılacaktır ancak geride bir hayli formumuz daha vardır.
c) Bir Dilden Bir Telden programında olduğu gibi güftelerin açıklanması, bilgilendirme sadece eğlence amacı taşımayan programların çoğunda vardır.
ç) İncelenen programların çoğunda son dönem (1960–2008) bestekârların eserlerine yer verilmiştir. Oysa Türk müziği eserleri bu döneme sığmayacak kadar geniş ve çok sayıdadır. Çeşitli devirlerin eserlerine yer verilmeli ve tanıtılmalıdır. Müziğimiz Kültürümüz programı bu yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır.
d) Bir Sevdadır Şarkılar programında olduğu gibi Programın Türk Sanat Müziği mi? Türk Halk Müziği mi? yoksa Pop Müziği programı mı olduğu tam anlaşılamamaktadır.
e) Yerel çalma ve söyleme üslupları, yörelere ait enstrümanlar Dem Bu Dem programında verilmeye çalışılmıştır.
f) Orta Asya ve Balkan müzikleri, enstrümanları Katre, Gönül Bağı ve Rumeli Türküleri programlarıyla geniş biçimde tanıtılmıştır.
g) Yüzlerce makam ve o makamlarda bestelenmiş sözlü veya sözsüz binlerce eser, onlarca usül olmasına karşın birkaç makam, birkaç usülün dışına maalesef çıkılmamaktadır. Ele almama, eserlerin kulaktan uzaklaştırılması bir müddet sonra unutulmasına ya da hiç bilinmemesine yol açacaktır. "Bugün, en sevdiğiniz eserleri seslendireceğiz" denildiğinde aslında belli eserleri sevmek zorundasınız gibi bir anlam da çıkmaktadır. Çünkü gün ışığına çıkmamış, çalınmayı, söylenmeyi bekleyen binlerce eser mevcuttur. Zaman zaman da bilmediğimiz eserlerin seslendirilmesi en azından kulağımızın beslenmesini ve sanat zevkinin yükselmesini sağlayacaktır.
ğ) İnce sazların yanında madeni üflemeli çalgıların bulunması, kemanın sayıca çok tutulması tanbur, ney, kudüm, ud gibi enstrümanlarımızın sesinin çıkmamasına neden olmaktadır. (Örneğin, Akşam Sefası, Bir Sevdadır Şarkılar programlarında olduğu gibi)
h) Akşam Sefası programında olduğu gibi orkestra ile klasik sazların bir arada olması orkestraya uymak mecburiyetinden bazı makamların hiç çalınamamasına neden olmaktadır. Bu durum, Fasıl Heyeti'nin Fasl-ı Atik ve Fasl-ı Cedid olarak ikiye ayrılmasının televizyondaki yansımasıdır.

Özel Kanallar; (Kanal 24, Ulusal Kanal, Kanal B, Star Televizyonu, Kanal 7 ve Samanyolu)

a) Daha önce de değinildiği gibi klasik eserler, romantik eserler ve günümüz eserleri arasında bir dengenin gözetilmesi gerekmektedir. Kanal 7'deki Gülnihal programı gerek sözlü gerek sözsüz ve klasik eserlere de yer vermiştir.
b) Ulusal Kanal'daki Ozan Telinden programı âşıklık geleneğini ekrana taşımıştır.
c) Kanal 24'te yayınlanmış olan Bir Şarkısın Sen programı şarkıların yanında sohbet ve anekdotlarla, bestekârların eserlerinin hikâyeleriyle bilgilendirme işlevini üstlenmiştir.
ç) Samanyolu Televizyonu'nda yayınlanan Gülneva programı hem usül ve nazariyat hakkında detaylı bilgi vermiş hem de Türk müziği enstrümanlarına ilişkin ayrıntıları aktarmıştır.
d) Kanal B'deki Yurdun Sesi, Bizim Türküler ve Türkülerle Anadolu programları da farklı yöreleri, farklı enstrümanları tanıtmıştır.
e) Star Televizyonu'nda Türk Müziği programına rastlanmamıştır. (Eğlence ve gösteri amaçlı programlar dikkate alınmamıştır).

Gerek özel televizyonlarda gerekse TRT'de müzik kalitesine önem veren başarılı programların yanında bilerek ya da bilmeyerek yapılan pek çok hata söz konusudur. Türk müziğinin ruh önemini anlayabilmiş ve bu önemi topluma anlatabilecek güçteki aydınların, müzik otoritelerinin ve yapımcıların ortak hareket etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

… "Allı Turnam." *TRT Radyo Televizyon Dergisi,* Ağustos 2001: 33.

… "Akşam Sefası." *TRT Radyo Televizyon Dergisi,* Ağustos 2006: 12.

Ağartan, Kaan. "Kemalizm ve Türk Musikisinin Batılılaşma Sorunsalı." *Musikişinas* Bahar 1997: 64.

Ağartan, Kaan. "Bir Panelin Düşündürdükleri." *Musikişinas* Bahar 1998, Sayı:2: 64.

Akansu, A. Aydın. "Yörelerimiz Türkülerimiz." *TRT Radyo Televizyon Dergisi,* Temmuz 2006: 44–45.

Akdoğu, Onur. "Müziksel Yozlaşmanın Türk Toplumuna Etkileri." *1. Balıkesir Türk Müziği Sempozyumu*. İstanbul: Taner Ofset, 1997. 44.

Akkaş, Salih. "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Müziğinin Türk Müzik Eğitimindeki Yeri." *4. İstanbul Türk Müziği Günleri Türk Müziğinde Eğitim Sempozyumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. 115.

Aksoy, Bülent. “Tanzimattan Cumhuriyete Musiki ve Batılılaşma.” *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985. 1214–1218.

Aksu, Güven. “Sadece Müzik.” *TRT Radyo Televizyon Dergisi*, Kasım 2005: 46–47.

Aksu, Güven. “Rumeli Türküleri.” *TRT Radyo Televizyon Dergisi*, Ocak 2007: 50, 51.

Ay, Göktan. *Radyo ve Televizyonlarda Halk Müziği Çalışmaları Nasıl Olmalıdır?*. İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Ay, Göktan. “Türk Müziği Alaturka Anlayıştan Kurtulabilir mi?” www.musikidergisi.net/?p=977. (E.T: 08.06.2009).

Ayvazoğlu, Beşir vd. “Müzik ve Cumhuriyet.” *Defter*, Sonbahar 1994, Sayı:22: 9.

Barlas, Mehmet. “Güntekin’in Maratonu.” www.yenisafak.com.tr/arsiv/2000/nisan/29/mbarlas.html. (E.T: 08.02.2009)

Behar, Cem. *Zaman, Mekân, Müzik*. İstanbul: Afa Yayınları, 1993.

Çavdaroğlu, Salih Zeki. “Devlet Radyoculuğundaki Türk Musikisi Yayın Politikalarına Kronolojik Bir Bakış.” www.musikidergisi.net/?p=891. (E.T: 09.06.2009).

Çevikoğlu, Timuçin. “Klasik Türk Müziğinin Bugünkü Sorunları.”, www.arsiv2007.musikidergisi.net/?p=75. (E.T: 09.06.2009).

Ekici, Savaş. “Medyada Türk Halk Müziği.” www.turkuler.com/yazi/medyada THM.ASP . (E.T: 12.04.2009).

Gökçe, Mete. “Koro Müziğinin Toplumsal İşlevleri Açısından Türkiye Korolar Şenliğinin Kazandırışları Üzerine Genel Bir Değerlendirme.” www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/M-Gokce.pdf . (E.T: 16.04.2009).

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları, 1996.

Kanal 24, Bir Şarkısın Sen Programı, 2008.

Károlyi, Ottó. *Müziğe Giriş*. İstanbul: Pan Yayınları, 2005.

Körükçü, Çetin. *Türk Sanat Müziği*. İstanbul: Hürriyet Matbaacılık, 1998.

Kuyucu, Michael. *Pop İnfilakı*. İstanbul: Kar Yayınları, 2005.

Ödük, Ayşen. *1952–1987 Döneminde Müzik Makaleleri*. İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1989.

Özbek, Meral. *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Sayan, Erol. *Müziğimize Dair Görüşler Analizler Öneriler*. Ankara: ODTÜ Yayınları, 2003.

Selçuk, Timur. “Müzik Dünyamız.” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983. 1477.

Sezer, Baykan. *Müzik ve Batıcılaşma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1993.

Sun Muammer ve Katoğlu Murat. *Türkiye'nin Kültür Sanat Sorunları*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 1993.

Şen, Nadir. Türk Müziği Konulu Özel Görüşme, 02.06. 2009.

Tekelioğlu, Orhan. “Türk Musiki İnkılâbının İçsel Tarihi: Nota Dergisinin Kapanması.” *Toplumbilim,* Mart 1999, Sayı:9: 22.

Tönbekici, Mutlu. “Hiç Gazinoda Masanız Oldu mu?” *Hürriyet Bayram Gazetesi* 28 Mart 1999, s.6.

TRT 1, Yörelerimiz Türkülerimiz Programı, 1998, (Yapımcı: Suat Tekiner).

TRT 1, Allı Turnam Programı, 2001, (Yapımcı: Haldun Karabudak).

TRT 4, Türk Sanat Müziği Stüdyo Konseri Programı, 2002.

TRT 2, Bir Sevdadır Şarkılar Programı, 2004, (Yapımcı: Saygın Seçer).

TRT 2, Katre Programı, 2005, (Yapımcı: Haldun Karabudak).

TRT 4, Bir Tatlı Huzur Programı, 2007, (Yapımcı: Sevinç Erol).

TRT 1, Akşam Sefası, 2008. (Yapımcı: Samim Şenyüz).

TRT Genel Yayın Planı 2008.

Tura, Yalçın. “Cumhuriyet Döneminde Türk Musikisi.” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.* İstanbul: İletişim Yayınları, 1983. 1511.

Tura, Yalçın. *Türk Musikisinin Meseleleri*. İstanbul: Pan Yayınları, 1998.

Ünal, F. Cengiz. “Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Kadar Türk Musikisi Tarihine Genel Bir Bakış.” *1. Balıkesir Türk Müziği Sempozyumu*. İstanbul: Taner Ofset, 1997. 133–134.

Yaşar, Recep. “Televizyonda Yayıncılık Modelleri.” www.byegm.gov.tr/seminerler/adiyaman-xi/adiyaman_13.htm. (E.T: 24.05.2009).

Yıldırım, Vural. “Türkiye'de Modernleşme ve Müzik.” *MSÜ Müzikoloji Dergisi*, 1998, Sayı:2: 84.

Yılmaz, Murat. “Türk Müziği Sevenlere Özel.” *TRT Radyo Televizyon Dergisi*, Nisan 2006: 72.

Yılmaz, Murat. “Dem Bu Dem.” *TRT Radyo Televizyon Dergisi*, Kasım 2006: 59–61.

Yılmaz, Murat. “Gönül Bağı.” *TRT Radyo Televizyon Dergisi*, Haziran 2007: 33–35.

Yılmaz, Murat. “Dünden Bugüne Klasik Türk Müziği.” *TRT Radyo Televizyon Dergisi*, Aralık 2007: 54, 55.

URL 1: www.querosites.com.br/videos/index-php?yag=limboz .(E.T: 25.04.2009).

URL 2: www.turkishmusicensemble.com/grup.asp?id=14 . (29.05.2009).

URL 3: www.milliyet.com.tr. (E.T: 19.03.2009).

URL 4: www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=cts&haberno=3303. (E.T: 28.05.2009).

URL 5: www.tumgazeteler.com/?a=609235. (03.06.2009).

URL 6: www.ulusalkanal.com.tr . (E.T: 24.05.2009).

URL 7: www.trt.net.tr/Galeri . (07.04.2009).

URL 8: www.yirmidort.tv/programlar/bir-sarkisin-sen-p24?feature=video#video. (E.T: 02.05.2009).

URL 9: www.kanalb.com.tr/programlar.php?kategori=15. (E.T: 15.03.2009).

Not: Bu makale Urban Kitap tarafından yayınlanan Karaelmas 2009 Medya ve Kültür kitabında yer almaktadır.